

Monika Maria Kowalczyk

<http://orcid.org/0000-0002-7778-949>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
monika.kowalczyk@ignatianum.edu.pl

Bożena Prochwicz-Studnicka

<http://orcid.org/0000-0002-1644-252X>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
bozena.prochwicz-studnicka@ignatianum.edu.pl

Maria Szcześniak

<http://orcid.org/0000-0002-3050-6374>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

maria.szczesniak@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2025.4902.01

Edytorial

Kultura to jedyna i nieuchronna „rzeczywistość ludzka”, zaś człowiek nie może uciec przed własnymi osiągnięciami. Nie ma wyboru: musi przyjąć warunki swego własnego życia. Człowiek nie żyje już w świecie jedynie fizycznym, żyje także w świecie symbolicznym. Częściami składowymi tego świata są: język, mit, sztuka i religia. Są to różnorakie nici, z których utkana jest owa symboliczna sieć, spleciona sieć ludzkiego doświadczenia.

E. Cassirer, *Esej o człowieku*

Oddajemy do rąk Czytelników kolejny numer *Perspektyw Kultury*, w którym wiodącym tematem jest sztuka tworzona współcześnie (za jej początek przyjmujemy lata 70. XX w.), a konkretnie próba oceny jej aktualnej kondycji, celowości i zakresu wykorzystania we współczesnej kulturze. Sztuka, podobnie jak nauka, moralność i religia, stanowi jedną z podstawowych form działalności człowieka, a co za tym idzie – istotny obszar kultury. Wzajemne przenikanie się tych sfer sprawia, że sztuka nieustannie pozostaje w relacji z nauką, moralnością i religią.

Współczesna sztuka, często zaangażowana społecznie, czerpie z dorobku nauki i technologii, co pozwala jej w nowy sposób wpływać na człowieka i kształtować jego aktywność kulturową. Nawet sztuka postrzegana w sposób skrajnie autonomiczny, zgodnie z ideą „sztuki dla sztuki”, pozostaje istotnym elementem kultury i może stanowić odzwierciedlenie kondycji współczesnego społeczeństwa.

Namysł nad sztuką współczesną prowadzi do pytań natury antropologicznej, ponieważ to człowiek jest twórcą i podmiotem działań artystycznych. Nawet rozwój sztuki generatywnej, powstającej dzięki technologii, ostatecznie odzwierciedla twórczy potencjał człowieka, który te technologie opracował.

Zebrane w niniejszym tomie artykuły, będące wynikiem badań naukowców reprezentujących różne dyscypliny nauki i perspektywy badawcze, ukazują wieloaspektowy i złożony charakter rozważań nad fenomenem sztuki.

Tom otwiera artykuł Elżbiety Wąsik *Intertekstualność i nomadyczność sztuki w semiotycznym stawaniu się współczesnego człowieka*. Autorka analizuje w nim intertekstualność i nomadyczność jako kluczowe pojęcia semiotyki postmodernistycznej, wyjaśniając znaczenia, które pojęcia te przyjmują w procesie tworzenia, interpretacji i rozpowszechniania dzieł sztuki oraz ich oddziaływania na jednostkę i społeczeństwo. Ukazuje wieloznaczność i użyteczność terminów *tekst* i *intertekstualność* odnoszących się nie tylko do języka, lecz także do szeroko pojętej kultury, obejmującej m.in. obrazy, muzykę, fotografię, architekturę czy rzeźbę. Teksty kultury pozostają w stałej interakcji, nawiązując do innych tekstów poprzez aluzje i wzmianki, co prowadzi do ich wielowymiarowej interpretacji. Podejście, w którym sztuka jest rozumiana jako system dynamicznych powiązań między różnymi tekstami kultury (teoria nomadyzmu), ukazuje podobieństwa między wewnętrznym rozwojem jednostki a zmianami zachodzącymi w różnych sferach życia, w tym w sztuce. Rozwój wewnętrzny człowieka następujący pod wpływem sił nomadycznych rodzi osobowość relacyjną, która współlistnieje ze sztuką w sieci wzajemnych wpływów.

Beata Gontarz w tekście „*Nieobliczalna fantazja*”? *Artysta i „tworzące” maszyny* podejmuje aktualny temat związany z transformacją kultury przez technologie maszyn i sztucznej inteligencji. W tym kontekście prezentuje poglądy wybranych artystów dotyczące zagadnień tworzenia i statusu twórcy w związku z rysunkami wykonywanymi przez maszyny. Najpierw odnosi się do wytworów mechanicznej maszyny rysującej skonstruowanej przez belgijskiego artystę Francisa André oraz do recepcji jego postawy wobec powstających dzieł, dokonanej przez polskiego pisarza Jana Józefa Szczepańskiego. Następnie przedstawia działania i deklaracje artystki polskiego pochodzenia, Agnieszki Piłat, współpracującej z Boston Dynamic i SpaceX w projekcie uczenia robotów wyposażonych w AI sztuki rysowania.

Z kolei w artykule *Abstraction as a Source of Inventive Creativity: Ethical-Moral Issues of Artistic Expression* Zdzisław Wąsik wskazuje, w jaki sposób abstrakcyjna forma może stymulować ludzką kreatywność oraz jakie wyzwania etyczne (albo wyzwania moralne) wiążą się z twórczością

artystyczną w kontekście społecznym. Autor argumentuje, że abstrakcję można uznać za podstawową formę działalności inwencyjnej twórców dzieł sztuki oraz że istnieją różne sposoby wyobraźniowego modyfikowania cech obiektów rzeczywistości. Omawia zagadnienie zgodności form ekspresji artystycznej z powszechnie akceptowanymi normami etycznymi oraz z normami moralnego postępowania przyjmowanymi przez twórców. Szczególną uwagę Zdzisław Wąsik zwraca na intencjonalność oraz emocjonalny wydźwięk sztuki, uwzględniając reakcje odbiorców na kontrowersyjne treści, w tym na tematy tabu czy kwestie religijne. Analizuje przykłady pochodzące z wystaw artystycznych oraz opinie publiczności, zwłaszcza te wyrażane w mediach społecznościowych.

Sposoby przedstawiania techné w sztuce współczesnej w perspektywie filozofii techniki to tekst Mariusza Wojewody, w którym dokonuje on analizy sposobów przedstawiania *techné* w sztuce współczesnej (instrumentalny, mitologiczny, diagnozujący zagrożenia i adaptacyjny). Według autora *techné* stanowi ważny temat wypowiedzi artystycznych. Dzięki sztuce relacja człowieka z systemem techniki staje się obecna w dyskursie publicznym. Autor traktuje artystyczne wypowiedzi na temat techniki jako część imaginarium kulturowego.

O sztuce współczesnej na pograniczu dwóch kultur pisze Bożena Prochwicz-Studnicka w artykule pt.: *Arabic Calligraphy as a Form of Artistic Expression. Ahmed Moustafa and His Perspective on the Role and Meaning of Art*. Tekst przedstawia spojrzenie uznanego na arenie międzynarodowej egipskiego artysty, na stałe mieszkającego w Londynie, na własną misję artystyczną oraz kaligrafię arabską, której przypisuje główną rolę. Analizie zostały poddane przede wszystkim wypowiedzi samego twórcy dotyczące jego dzieł, ich duchowego wymiaru oraz zakorzenienia w tradycji islamu. Dla Ahmeda Moustafy kaligrafia arabska to nie tylko środek artystycznej ekspresji, ale także duchowa praktyka prowadząca do Boga. Głównym źródłem inspiracji artysty pozostaje Koran, co sprawia, że jego prace niosą w sobie zarówno estetyczne, jak i duchowe wartości. Piękno i Dobro w jego dziełach wynikają nie tylko z precyzyjnych zasad geometrycznych, lecz również z samej istoty Słowa, które kaligrafia materializuje.

Kolejna publikacja dotyczy projektu *Dotyk Sztuki II*, mającego formę ogólnopolskiego konkursu dla profesjonalnych artystów, organizowanego przez Instytut Sztuk Pięknych UMCS w Lublinie. Autorka, Ewa Niestorowicz, w swoim tekście zatytułowanym *Professional Contemporary Art Exhibitions and their Reception by Blind People. Based on the Example of the Art Project Touch of Art* podkreśla, iż projekt zaowocował serią wystaw umożliwiających multisensoryczny odbiór dzieł, ze szczególnym uwzględnieniem osób z dysfunkcją wzroku. Przedstawia badania nad percepcją sztuki współczesnej, przeprowadzone metodą studium przypadku

na osobie niewidomej od urodzenia. Ewa Niestorowicz wykorzystała autorską ankietę oceniającą dzieła pod kątem treści, formy, kreatywności i emocjonalności. Wyniki badań wykazały, że audiodeskrIPCja oparta na kuratorskich opisach znacząco ułatwia odbiór dzieła, poprawiając jego zrozumienie i wpływając na pozytywną ocenę pod względem artystycznym i emocjonalnym.

Krytyce sztuki współczesnej został poświęcony tekst Aleksandry Dębskiej-Kossakowskiej, *Gustaw Herling-Grudziński i Konstanty A. Jeleński o malarstwie Jana Lebensteina*. Autorka zawarła w nim refleksje Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i Konstantego A. Jeleńskiego dotyczące twórczości polskiego malarza i grafika, Jana Lebensteina (zm. 1999). Wspomniani autorzy zajmują krytyczne stanowisko wobec neoawangardowych nurtów sztuki wizualnej, w tym sztuki Lebensteina. Łączy ich podobieństwo myślowych tropów, ale różnią sposoby argumentacji.

Mateusz Woch w artykule *Bytowe braki a prywatywna teoria sztuki – w świetle metafizyki tomizmu egzystencjalnego*, w kontekście wspomnianej teorii sztuki wyodrębnia i uszczegóławia różne odmiany braków bytowych, opierając się na tekstach Arystotelesa i Tomasza z Akwinu oraz ich XX-wiecznych kontynuatorów z kręgu lubelskiej szkoły filozoficznej. Według prywatywnej teorii sztuki, racją istnienia sztuki są bowiem braki bytowe, a sztuka polega na ich uzupełnianiu. Zdaniem autora, prywatywna teoria sztuki domaga się dalszych badań, zwłaszcza w aspekcie możliwych typów braków bytowych oraz analizy spełniania się wobec nich poszczególnych sztuk. Tekst popularyzuje interesującą i mało dyskutowaną teorię sztuki.

Współczesna architektura stanowi punkt wyjścia dla rozważań Dominika Ziarkowskiego. W swoim artykule *Architektura współczesna i jej znaczenie dla turystyki kulturowej* autor akcentuje jej niekwestionowaną wartość wykorzystywaną w tym sektorze gospodarki. Fenomen ten nosi nazwę architektury – zwiedzający ustalają plan wycieczki nie w kluczu obiektów sztuki dawnej, będących już znanym i uznanym dziedzictwem wieków, a według najnowszych realizacji żyjących wciąż architektów. Przyciągać może zarówno nietypowa forma budynku, nowoczesne rozwiązania, jak i samo nazwisko twórcy. Tym samym sztuka najnowsza stymuluje ruch turystyczny, a co za tym idzie – gospodarkę danego regionu, a nierzadko nawet kraju.

Mateusz Borkowski w tekście *Transformacja postaci kobiety jako zwierciadło przemian społeczno-kulturowych w musicalu polskim po 1989 roku* analizuje wizerunek kobiet w musicalu polskim po 1989 r. Badaniu poddał wybrane musicale sceniczne – od klasycznego już *Metra*, przez *Politę* inspirowaną biografią Poli Negri, *Irenę* poświęconą Irenie Sendlerowej, aż po rapowany musical *1989*. Autor wskazuje na musical jako medium

kształtowania i redefinicji tożsamości kulturowych, w którym zmiana w obrazie kobiecych postaci stanowi istotne zwierciadło przekształceń społecznych i wartości właściwych współczesnej Polsce. Sztuka staje się więc narzędziem kształtowania opinii publicznej, kreowania nowego (nowoczesnego?) społeczeństwa.

Artykuły tematyczne kończy tekst *Wartości sztuki wizualnej w opinii studentów wybranych kierunków UMCS i UIK* zawierający postulat poszerzenia obecności sztuki wizualnej w przestrzeni akademickiej. Jego autorzy, Przemysław Bukowski i Agnieszka Piasecka, prezentują wyniki badań empirycznych oraz ich analizę dotyczącą postrzegania wartości sztuki wizualnej przez studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS) oraz Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie (UIK). Respondenci najwyżej cenią wartości sztuki w zakresie kreatywności, estetyki, artyzmu, emocjonalności i autentyczności, natomiast wartość historyczna ma dla nich najmniejsze znaczenie. Autorzy postulują włączenie do programów studiów większej liczby przedmiotów związanych z szeroko rozumianą sztuką, rozwinięcie oferty artystycznych zajęć dodatkowych, jak również aktywne działania promujące sztukę na uczelniach, np. wystawy, projekcje filmów.

Zapraszamy do lektury!

